

**БУЛГАН АЙМГИЙН
ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН
.....ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ**

10/21 оны 03 сарын 25 өдөр

Дугаар 7/02

Булган

“Чинээлэг малчин”
хөтөлбөр батлах тухай

Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.1.2-ын ”ж”, 19 дүгээр зүйлийн 19.1, Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтооюор батлагдсан “Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”, аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын найм дахь удаагийн сонгуулийн 2020 оны II хуралдааны II/04 дүгээр тогтооюор батлагдсан “Булган аймгийн Засаг даргын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны “Шинэ хөгжлийн зам” хөтөлбөр”-ийн 2.2 дахь заалтуудыг тус тус үндэслэн ТОГТООХ нь:

1. “Чинээлэг малчин” хөтөлбөрийг хавсралтаар баталсугай.
2. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын арга хэмжээг авч, биелэлтийн үр дүнг бүтэн жилээр тооцон, шаардагдах зардлыг жил бүрийн төсөвт тусган ажиллахыг аймгийн Засаг дарга /Б.Ариун-Эрдэнэ/-д үүрэг болгосугай.
3. Энэхүү тогтоолын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн нарийн бичгийн дарга /Д.Батчулуун/-д даалгасугай.

Аймгийн ИТХ-ын 2021 оны 03 дугаар
сарын 25-ны өдрийн III хуралдааны
дугаар тогтоолын хавсралт

БУЛГАН АЙМГИЙН "ЧИНЭЭЛЭГ МАЛЧИН" ХӨТӨЛБӨР

Нэг. Мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн өнөөгийн байдал

Мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийг олон зуун жилийн туршид эрхэлж ирсэн малчин түмэн Монгол орны нүүдлийн соёл иргэншил, түүхийг бүтээгч, өв соёлыг тээгч, нийгэм, эдийн засгийн томоохон давхарга юм.

Аймгийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 57.3 хувийг хөдөө аж ахуйн салбарт үйлдвэрлэж байгаагийн 62.4 хувь нь мал аж ахуйн салбарт ногдож байна.

Манай аймгийн хүн амын 22.9 хувь нь буюу 14.1 мянган хүн малчин өрхөд амьдарч, ажиллах хүчиний 61.0 хувийг малчид бүрдүүлж, нийт өрхийн 54.0 хувийг малтай өрх, үүний 46.3 хувийг малчин өрх эзэлж байна.

Үндэсний статистикийн хорооны судалгаагаар нийт малчдын 53.4 хувь нь буюу 7.5 мянган малчин зээлтэй, малтай өрхийн сарын нийт орлого 2019 оны дунджаар 1,080-1,323 мянган төгрөг байна.

Нийт малчдын 3449 буюу 24.3 хувь нь 35 хүртэл насын залуучууд, 9905 буюу 69.7 хувь нь 35-65 хүртэл насын, 5.8 хувь нь тэтгэврийн насын ахмадууд, 5757 буюу 40.5 хувь нь эмэгтэйчүүд байна.

Одоо малчин өрхийн 82.4 хувь нь цахилгааны эх үүсгүүртэй, 73.9 хувь нь телевизортой, 7.6 хувь нь радиотой байна.

2020 оны эцэст 3398.4 мянган толгой мал тоологдсон бөгөөд төрлөөр нь авч үзвэл тэмээ 1.4 мянган толгой, адuu 252.4 мянган толгой, үхэр 269.6 мянган толгой, хонь 1755.6 мянган толгой, ямаа 1104.0 мянган толгой байна. Энэ нь өмнөх оноос 6.8 хувиар буюу 245.8 мянган толгойгоор буурчээ. Шалтгаан нь аймгийн бэлчээрийн менежментийн талаар баримтлах бодлого үр дүнтэй хэрэгжиж эр сувай малыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулж, нийт малын 26.0 хувьтай тэнцэх буюу 1.2 сая гаруй толгой малыг зах зээлд нийлүүлсэнтэй холбоотой.

Нийт малчин өрхийн 3663 буюу 42.2 хувь нь 200 хүртэл толгой малтай, 2776 буюу 32.0 хувь нь 200-500 толгой малтай, 1716 буюу 19.7 хувь нь 500-1000 толгой малтай, 516 буюу 6.0 хувь нь 1000-аас дээш толгой малтай байна. Нэг малчин өрхөд дунджаар 354 толгой мал оногдож байна.

Мал аж ахуйн салбараас жилд дунджаар 309.8 тн ямааны ноолуур, 1942.1 тн хонины ноос, 4.3 тн тэмээний ноос, 792.8 мянган ширхэг арьс шир, 55334.3 тн мах, 41.230.3 мянган литр сүү үйлдвэрлэдэг.

Мөн малчид малын түүхий эд болох ноос, арьс ширийг бэлтгэж, жилдээ 1-1.6 тэрбум төгрөгийн мөнгөн урамшуулал авдаг боловч мал ихтэй өрхөд тодорхой хэмжээний дэмжлэг болж мал цөөтэй өрхүүдэд төдийлөн сайн дэмжлэг болохгүй байна.

Нийт мал сүргийн 83.7 хувийг бог мал, 16.3 хувийг бод мал эзэлж байгаа бөгөөд төрлөөр нь авч үзвэл: тэмээ 0.04 хувь, адuu 8.1 хувь, үхэр 8.2 хувь, хонь 53.3 хувь, ямаа 30.4 хувьтай байна.

Сүргийн бүтцээр нь ангилбал 1179.7 мянган толгой буюу 28.5 хувь нь төл болон өсвөр насын мал, 771.8 мянган толгой буюу 25.4 хувь нь ажлын ба бэлтгэлийн насын эр мал, 1651.3 мянган толгой буюу 43.3 хувь нь хээлтэгч, 29.2 мянган толгой буюу 1.4 хувь нь хээлтүүлэгч байна.

Хүнс, хөдөө аж ахуйн сайдын тушаалаар хээлтэгч хээлтүүлэгчийн тохироог тогтооходоо 1 бууранд 20 ингэ, 1 азарганд 12 гүү, 1 буханд 35 үнээ, 1 хуцанд 60 эм хонь, 1 ухнад 60 эм ямаа байхаар тогтоосон.

Манай аймгийн хэмжээнд 19 буур, 9342 азарга, 2995 бух, 10364 хуц, 6327 ухна үржилд ашиглагдаж байгаа нь хээлтэгч хээлтүүлэгчийн тохироо бүрдэхгүй 1 бууранд 27 ингэ, 1 азарганд 12 гүү, 1 буханд 39 үнээ, 1 хуцанд 87 эм хонь, 1 ухнад 84 эм ямаа ногдож хээлтүүлэгч мал дутагдалтайг харуулж байна.

Тодруулбал: аймгийн хэмжээнд 7 буур, 463 азарга, 1657 бух, 4742 хуц, 2509 ухна дутагдалтай байна.

Аймгийн хэмжээнд нийт сүрэгт эзлэх хээлтэгч малын хувийн жин 48.6 хувь болж, 2016 онтой харьцуулахад 3.2 хувиар нэмэгдсэн байна. Мал аж ахуйн нөхөн үйлдвэрлэлийг хэвийн хэмжээнд байлгахад бодын хээлтэгч 50.0-55.0 хувь, богийнх 60.0-65.0 хувийг эзэлж байвал зохимжтой гэж үздэг.

Гэтэл манай аймгийн бод малын хээлтэгч 39.1 хувь, бод малын хээлтэгч 49.6 хувь байгаа нь нөхөн үйлдвэрлэл алдагдаж байна.

Аймгийн хэмжээнд эрчимжсэн махны үхрийн 1 аж ахуй нэгж, 5 иргэний 515 толгой үхэр, сүү-махны үхрийн 1 аж ахуй нэгж, 12 иргэний 455 толгой үхэр, сүүний үхрийн 1 аж ахуй нэгжийн 57 толгой үхэр, нарийн нарийвтар ноост хонины 1 аж ахуйн 200 толгой хонь, тахианы 2 аж ахуй нэгж, 1 иргэний 7100 тахиа, зөгийн 1 аж ахуй, 66 иргэний 812 бүл зөгий буюу 6 аж ахуйн нэгж, 85 иргэн, нийт 91 аж ахуй нэгж, иргэн үйл ажиллагаа явуулж байна.

Мал, тэжээвэр амьтдын эрүүл мэндийг хамгаалж, үржүүлэг, тэжээллэг, хөдөлмөр зохион байгуулалтад дэвшилтэд технологийг нэвтрүүлэн, хүн амыг эрүүл хүнсээр, хөнгөн үйлдвэрийг чанартай түүхий эдээр хангаж, аймаг, орон нутгийнхаа эдийн засагт бодитой хувь нэмэр оруулахад мал аж ахуйн мэргэжилтнүүдийн үүрэг оролцоо чухал бөгөөд мал сүргийг өсгөх, үржлийн ажлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй зохион байгуулах, малын гаралтай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, малын чанар, үүлдэр угсааг сайжруулахад мал зүйчдийн үүрэг хариуцлагаа ихээхэн өндөр юм.

Аймгийн хэмжээнд 20 мал зүйч ажиллахаас Мал үржлийн албанад 1, Хангал, Хутаг-Өндөр сумдад тус бүр 1, нийт 3 мал зүйч дутагдалтай байна.

Малын генетик нөөцийн тухай хуулиар бод малын хээлтүүлэгчийг мэргэжлийн ажил үйлчилгээний нэгжид ялан төвлөрүүлэх болсонтой холбоотой 2017 оноос Мал үржүүлэг технологийн нэгжүүд Дашинчилэн, Хутаг-Өндөр, Бүрэгхангай, Гурванбулаг, Хишиг-Өндөр, Баян-Агт, Сэлэнгэ сумдад байгуулагдаж, үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Хоёр. Хөтөлбөр боловсруулах шаардлага

Дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөлөл, нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн чиг хандлага, хэрэглэгчийн эрэлт хэрэгцээ, шаардлагатай уялдан мал аж

ахуйн үйлдвэрлэлийг тогтвортой эрхлэх, байгальд ээлтэй байх харилцаанд малчдын оролцоо, үүрэг, хариуцлага улам бүр нэмэгдэх боллоо.

Монгол Улсын Их Хурлаас сүүлийн үед баталсан Малын генетик нөөцийн тухай хууль, Мал, амьтны эрүүл мэндийн тухай хууль, Жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай хууль, Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хуульд малчдын зарим эрх, үүргийг нарийвчлан тодорхойлоод байна.

Төрөөс хүнс, хөдөө аж ахуйн талаар баримтлах бодлого, Төрөөс малчдын талаар баримтлах бодлого, Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, “Монгол мал”, “Эрчимжсэн мал аж ахуйн хөгжлийг дэмжих”, “Монгол малчин” зэрэг үндэсний хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх, аймгийг 2021-2025 онд хөгжүүлэх үндсэн чиглэл, аймгийн Засаг даргын “Шинэ хөгжлийн зам” үйл ажиллагааны хөтөлбөр зэргийг хэрэгжүүлэх гаранаы жилд энэхүү хөтөлбөрийг дээрх бодлогын баримт бичгүүдтэй уялдуулан хэрэгжүүлэх шаардлагатай болсон.

Хээлтэгч малын сүрэгт эзлэх хувийн жин бага байгаа нь сүргийн нөхөн өсөлт, мах, сүү үйлдвэрлэл, ялангуяа эдийн засгийн өсөлтөд сөргөөр нөлөөлж байна.

Малчид малаа заавал ирэг, сэрх, шар болтол нь тэжээж, маллах шаардлагагүй, аль болох өсвөр насанд нь таргалуулж, зах зээлд борлуулан цаг хугацаа, хөрөнгө хүчээ хэмнэж, ашиг орлогоо нэмэгдүүлэх шаардлагатай байгаа юм.

Нийт малчин өрхийн 42.2 хувийг эзэлж байгаа 200 хүртэл толгой малтай малчин өрхийн орлогыг нэмэгдүүлэх, ажлын болон эр суvай малыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах, хээлтэгч малын тоо толгойг өсгөх зэргэгт анхаарах шаардлагатай байна.

Малчдын үйл ажиллагаа, амьжиргаанд шууд болон шууд бусаар нөлөөлдөг хүчин зүйлсийн нөлөөллийг бууруулах, мал аж ахуйн салбарыг тогтвортой хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, малчдын идэвх санаачилга, хувь нэмэр, оролцоог сайжруулж, сургаж чадавхжуулах, соён гэгээрүүлэх шаардлагатай байна.

Иймд малчин өрхийн орлогыг нэмэгдүүлж, байгаль орчинд ээлтэй, бус нутгийн онцлогт тохирсон мал аж ахуйг эрчимжүүлэн хөгжүүлэх зорилгоор энэхүү “Чинээлэг малчин” хөтөлбөрийг /цаашид “хөтөлбөр” гэх/ боловсруулав.

Элбэг дэлбэг, чинээлэг: хур баян (үе улиран хуримтуулж хадгалсан эд хогшилтой хүн), баян чинээлэг (хөрөнгөтэй, элбэг хангалуун)

Гурав. “Чинээлэг малчин” хөтөлбөрийн зорилго, зорилт

3.1. Уламжлалт мал аж ахуйдаа тулгуурласан бэлчээрийн болон эрчимжсэн аж ахуйг нийгмийн хөгжлийн чиг хандлага, зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн хөгжүүлж, малын чанарыг сайжруулах, эрүүлжүүлэх, байгалийн эрсдэл даах чадавх, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлт, борлуулалт, экспортыг нэмэгдүүлж, малчдыг орон нутагтаа ая тухтай ажиллах, амьдрах нөхцөл, нийгмийн баталгааг сайжруулж, бүтэээмж, ашиг, орлогыг өсгөх, малчдыг чадавхжуулахад хөтөлбөрийн зорилго оршино.

3.2. Хөтөлбөрийн зорилгыг дараах зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлнэ.

3.2.1. Малын чанар, үржлийн ажил, үйлчилгээг сайжруулж, бүтээмжийг дээшлүүлэх;

3.2.2. Мал сүргийн эрүүлжүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах;

3.2.3. Мал сүргийн байгалийн эрсдэл даах чадавхыг сайжруулах;

3.2.4. Малчдын мэдлэг, туршлага, чадавхыг сайжруулах, хөгжүүлэх, малчдын залуу халааг бэлтгэх;

3.2.5. Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний бэлтгэн нийлүүлэлтийн тогтолцоонд чанарын үнэлээмж бий болгох, нэмүү өртгийн сүлжээнд малчдын оролцоог идэвхжүүлэх;

3.2.6. Малчдын хамтын хоршил, эко санаачилгыг идэвхжүүлж, байгальд ээлтэй малчин өрхийн үйлдвэрлэлийн бүтээмж, нөөц ашиглалтыг нэмэгдүүлж, ашиг, орлогыг өсгөх;

3.2.7. Малчдын орон нутагтаа ая тухтай ажиллах, амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх дэмжлэг үзүүлэх;

Дөрөв. Зорилтуудыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа

4.1. Малын чанар, үржлийн ажил, үйлчилгээг сайжруулж, бүтээмжийг дээшлүүлэх:

4.1.1. Мал сүргийн зохистой бүтцийг бий болгох. Хээлтэгч малын хувийн жинг бод малд 50 хувь, бог малд 55-60 хувьд хүргэх, эр сувай малын хувийн жинг 10 хувиас хэтрүүлэхгүй байх;

4.1.2. Нийт малд үхэр сүргийн эзлэх хувийн жинг 10-15 хувьд хүргэх, ямаан сүргийн эзлэх хувийн жинг 20 хувиас ихгүй байлагах;

4.1.3. Өсвөр малыг эрчимтэй өсгөн бойжуулах замаар бог малын 20-25 хувийг, бод малын 10-15 хувийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах;

4.1.4. Мал хээлтүүлгийн ажлыг бог малд 10 дугаар сарын 1-нээс 11 дүгээр сарын 15, бод малд 5 дугаар сарын 1-нээс 7 дугаар сарын 20-ны хооронд технологийн хугацаанд нь зохион байгуулах;

4.1.5. Тухайн орон нутагт дасан зохицсон баталгаажсан үүлдэр, омог, хэвшлийн цөм сүргээр бататган сайжруулж, үржүүлгийн ажлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй явуулж, биологийн боломжийг бүрэн ашиглах;

А. Махны чиглэлийн "Сэлэнгэ" үүлдрийн үхрийг Сэлэнгэ, Хангат, Бугат, Тэшиг, Хутаг-Өндөр сумдад өсгөн үржүүлэх;

Б. Монгол үүлдрийн хонийг өөр дотор нь мах, ноосны чиглэлээр сонгон үржүүлж, "Үзэмчин", "Барга", "Дархад", "Баяд" үүлдрийн хонийг үндсэн сайжруулагчаар ашиглаж, нарийн ноост "Хангай" үүлдрийн хонийг цэврээр үржүүлэх;

В. Монгол үүлдрийн ямааг өөр дотор нь сонгон үржүүлж, "Баяндэлгэрийн улаан", "Эрчим хар" үүлдрийн ямааг үндсэн сайжруулагчаар ашиглан ноолуурын гарц чанарыг сайжруулах;

Г. Тэмээн сүргийг ноос болон уналга эдэлгээний чиглэлээр өсгөн үржүүлэх;

Д. Адуун сүрэгт уналга эдэлгээний болон сүү, махны ашиг шимиийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр үржлийн ажлыг явуулах;

4.1.6. Малын удмын санг хамгаалж, биотехнологийн дэвшилтэт аргыг нэвтрүүлэн малын бүтээмжийг нэмэгдүүлэх;

4.1.7. Бог малын хээлтүүлэгчийг мэргэжлийн ажил үйлчилгээний нэгжид шилжүүлэх ажлыг шат дараалалтайгаар зохион байгуулах;

4.1.8. Үржилд ашиглаж байгаа баталгаажсан хээлтүүлэгч, цөм сүргийн малыг хувийн дугаартай болгон бүртгэлжүүлэх ажлыг эрчимжүүлэх;

4.1.9. Мянганы зам дагуух сумд болон газар тариалангийн бүс нутгуудад сүүний чиглэлийн үхэр, гахай, шувуу, зөгийн аж ахуй хөгжүүлэх;

4.1.10. Эрчимжсэн аж ахуй эрхэлж буй фермерүүдийг эзэмшлийн газартай болгож, мал аж ахуй-газар тариаланг хослон хөгжүүлэх;

4.1.11. Эрчимжсэн аж ахуй эрхэлж буй иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийг хөрөнгө оруулалт, хөнгөлөлттэй зээлийн бодлогоор дэмжих;

4.1.12. Дуудлага худалдааг зохион байгуулж, шилмэл малаа сурталчлах;

4.2. Мал сүргийн эрүүлжүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах:

4.2.1. Малын гоц халдварт, халдварт эрсдэл бүхий бүс нутагт мал эмнэлгийн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг эрчимжүүлэн сайжруулах;

4.2.2. Мал эмнэлгийн бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн сан үүсгэж, хяналтын тогтолцоог сайжруулах;

4.2.3. Мал эмнэлгийн явуулын цогц үйлчилгээг бий болгох;

4.2.4. Аймгийн төвд Мал эмнэлгийн II зэргийн итгэмжлэгдсэн лаборатори байгуулах;

4.2.5. Орхон аймгийн хил залгаа бүс нутагт сум дундын Мал эмнэлгийн үйлчилгээний төв байгуулах;

4.2.6. Малын эмийн зохистой хэрэглээг бий болгох;

4.2.7. Малын шилжилт хөдөлгөөнд тавих хяналтыг сайжруулах;

4.3. Мал сүргийн байгалийн эрсдэл даах чадавхыг сайжруулах:

4.3.1. Хадлангийн талбайг хашиж, хамгаалах, усалж бордох замаар ургацыг нэмэгдүүлэх ажлыг малчид болон төсөл, хөтөлбөрийн байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулах;

4.3.2. Тэжээлийн ургамал тариалах сонирхолтой аж ахуйн нэгж, малчдыг чанартай үрээр хангах, тэжээлийн зориулалттай уургийн агууламж ихтэй нэг ба олон наст ургамал тариалах ажлыг өргөтгөх, газар тариалангийн дагавар бүтээгдэхүүнийг малын тэжээлд ашиглах;

4.3.3. Үйлдвэрийн гаралтай тэжээл үйлдвэрлэлийн хэмжээг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ, тэжээлийн үйлдвэрийн хүчин чадлыг сайжруулах;

4.3.4. Орон нутгийн түүхий эдэд тулгуурлан бүрэн найрлагат эрдэс тэжээл үйлдвэрлэх бага оврын цехийг байгуулж, мал сүргийг микро, макро элементийн дутагдлаас сэргийлэх;

4.3.5. Малчин өрх бүр хонин толгойд шилжүүлсэн нэг мал тутамд 1 кг өвс, тэжээлийг 3 хоног тэжээхээр тооцож нөөц бүрдүүлдэг болох;

4.3.6. Сумын отрын нөөц бэлчээрийг тогтоож, зориулалтын дагуу ашиглах;

4.3.7. Өвөл, хавар, зун, намрын бэлчээрийн бүс нутгийг тогтоох;

4.3.8. Бэлчээрийн ургацын байдалд хийсэн фото мониторингийн дүнг үндэслэн талхлалт, давталтад орсон бэлчээрийг амрааж өнжөөх, сэлгэж ашиглах талаар газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгаж, нөхөн сэргээх ажлыг үе шаттай хэрэгжүүлэх;

4.3.9. Атаршсан талбайд тэжээлийн ургамал тариалах ажлыг эрчимжүүлэх;

4.3.10. Бэлчээрт хөнөөл учруулдаг мэрэгч амьтадтай тэмцэх арга хэмжээг байгаль орчинд халгүй технологиор гүйцэтгэх;

4.3.11. Усгүйгээс ашиглаж чадахгүй байгаа бэлчээрт мэргэжлийн байгууллагаар уст цэгийн хайгуул, судалгааны ажлыг гүйцэтгүүлж, худаг гаргах;

4.3.12. Шинээр худаг гаргахад шаардагдах хөрөнгийн тодорхой хувийг хуулийн дагуу ашиглагчдаас гаргуулах замаар эзэмшигч, ашиглагчдын хариуцлагыг өндөржүүлэх;

4.3.13. Улсын төсвийн болон төсөл, хөтөлбөрийн байгууллагуудын хөрөнгөөр шинээр гаргасан болон сэргээн засварласан худгийн ашиглалт, хамгаалалт, засварын ажлыг орон нутагт хариуцуулж, ашиглуулах;

4.3.14. Цас борооны ус хуримтлуулах хөв, цөөрөм байгуулах ажлыг орон нутгийн төсөв, малчдын оролцооны хөрөнгөөр хийж, төсөл, хөтөлбөрийн байгууллагуудын дэмжлэг туслалцааг ашиглах;

4.3.15. Өөрсдийн хүчээр гар худаг гаргасан, хөв цөөрөм байгуулсан малчдыг урамшуулах;

4.4. Малчдын мэдлэг, туршлага, чадавхыг сайжруулах, хөгжүүлэх, малчдын залуу халааг бэлтгэх:

4.4.1. Малчдын мал маллах ухаан, аж ахуй эрхлэх арга барил, туршлагыг дэлгэрүүлэх, сурталчлах;

4.4.2. Малчдад зориулсан сургалт, мэдээллийн танхимиийг сум бүрт бий болгох, төрийн бодлого, хууль эрх зүйн мэдлэг олгох, харилцан туршлага солилцож таатай орчинг бүрдүүлэх, малчид жигд оролцох боломжоор хангах;

4.4.3. Орон нутгийн онцлогтой, мал аж ахуйд хамааралтай уламжлалт мэдлэгийг бүртгүүлэх, түгээн дэлгэрүүлэхэд малчдын оролцоог нэмэгдүүлэх;

4.4.4. Малчинд мэргэжлийн үнэмлэх, малчин өрхөд баталгааны тэмдэг олгох, хэрэглэхтэй холбогдсон хууль, журам, шаардлага, ач холбогдлыг таниулах;

4.4.5. Залуу малчдад зориулсан тухайлсан сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулж, хэрэгжүүлэх, туршлага судлуулах;

4.4.6. Дэлхий нийтийн хөгжлийн чиг хандлага, нийгмийн эрэлт, хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлж, үр ашигтай, "ухаалаг" аж ахуй эрхлэх мэдлэгийг түгээж, малчдыг чадавхжуулах;

4.5. Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний бэлтгэн нийлүүлэлтийн тогтолцоонд чанарын үнэлэмж бий болгох, нэмүү өртгийн сүлжээнд малчдын оролцоог идэвхжүүлэх:

4.5.1. Сум бүрт мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг төвлөрүүлэн бэлтгэх, үйлдвэрт нийлүүлэх "Түүхий эдийн бэлтгэл, борлуулалтын цэг"-ийг бий болгох;

4.5.2. Мал сүргийн бүтэц, нөхөн эргэлтийг тооцоолох, нөөцийг тодорхойлох, төлөвлөх нэгдсэн арга зүйг нэвтрүүлж, мал аж ахуйн эдийн засгийн эргэлтийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй болгох;

4.5.3. Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний гарал үүслийг малчин өрх, мал бүхий этгээд тус бүрээр тодорхойлох, чанарыг үнэлэх, бүртгэлжүүлэх, баталгаажуулах нэгдсэн системийг хөгжүүлэх; хэрэгжүүлэх;

4.5.4. Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг бэлтгэн нийлүүлэхэд баримтлах стандарт, техникийн зохицуулалтын шаардлагыг малчид, мал бүхий иргэд, хуулийн этгээдэд сурталчилж хэрэгжүүлэх;

4.5.5. Чанараас хамаарсан үнэ, үнэлгээний ач холбогдлыг малчдад таниулах ажлыг сум бүрт зохион байгуулах, мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөөг тогтмол өгч, сурталчлах;

4.5.6. Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний төрөл, ангилал, чанар, үнийг сумаар гаргаж, нийтэд мэдээлэх, өрсөлдөх чадварт нь дүн шинжилгээ хийж, борлуулалтын сүлжээ бий болгох;

4.6. Малчдын хамтын хоршил, эко санаачилгыг идэвхжүүлж, байгальд ээлтэй малчин өрхийн үйлдвэрлэлийн бүтээмж, нөөц ашиглалтыг нэмэгдүүлж, ашиг, орлогыг өсгөх:

4.6.1. Малчдын хамтын хоршил, эко санаачилгыг идэвхжүүлэх;

4.6.2. Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэйгээр малчдын амьжиргаанд нөлөөлөх хүчин зүйлс, ирээдүйн чиг хандлагыг тодорхойлж, малчдад таниулах, сурталчлах;

4.6.3. Байгальд ээлтэй, хариуцлагатай мал аж ахуйг тогтвортой эрхлэх, мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн хүлэмжийн хийн ялгаруулалтыг бууруулахад чиглэсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;

4.6.4. Малчид, орон нутгийн хөрөнгө оруулалтад тулгуурлан малын тэсвэрт чанарыг бататгах, мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн эрсдэл даах, дасан зохицох чадавхыг сайжруулах, техник, технологийн дэвшил, инновацийг нэвтрүүлэх;

4.6.5. Малчид, малчин өрхийн орлогыг бууруулахгүйгээр бэлчээрийн даацаас хэтэрсэн малын тоог үе шаттай бууруулах, хэрэгцээнээс давсан малыг борлуулах үр дүнтэй арга, тэргүүн туршлагыг нэвтрүүлэх;

4.6.6. Малчин өрхийн үйлдвэрлэлийн бүтээмж, нөөц ашиглалтыг нэмэгдүүлэх хүчин зүйлсийг тодорхойлж, эдийн засгийн төлөвлөлтөд нь дэмжлэг үзүүлэх замаар малчдын орлого, ашиг, чадамжийг нэмэгдүүлэх;

4.6.7. Малчин өрхийн үйлдвэрлэж байгаа түүхий эд, бүтээгдэхүүний чанар, аюулгүй байдлыг баталгаажуулахад баталгааны тэмдэг хэрэглэх, бэлтгэн нийлүүлэлт, борлуулалтын хариуцлагатай тогтолцоонд шилжих;

4.6.8. Малын чанар, ашиг шимийг сайжруулж өрхийн орлого, үр ашгийг өсгөх боломж, ач холбогдлыг малчид, мал бүхий иргээд таниулах;

4.7. Малчдын орон нутагтаа ая тухтай ажиллах, амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх дэмжлэг үзүүлэх:

4.7.1. Малчин ахуй, ёв соёлд суурилсан аялал жуулчлал, түүнийг дагасан үйлчилээ, эко бүтээгдэхүүн борлуулалтыг хөгжүүлж, малчдын ногоон үйлдвэрлэл эрхлэх ур чадварыг дээшлүүлэн, орлогыг нэмэгдүүлэх;

4.7.2. Байгалийн давагдашгүй хүчин зүйлсийн нэлэөлөл, эрэлт, хэрэгцээ, шаардлагаас үүдэн "Малжуулах" төслийг хэрэгжүүлэх;

4.7.3. Малчдын хэрэглээ, шаардлагад нийцсэн ахуйн, соёл урлагийн болон бусад үйлчилгээг сайжруулах, эрүүл мэндийн болон нийгмийн даатгалд хамрагдах ажлыг идэвхжүүлэх, ач холбогдлыг сурталчлах;

4.7.4. Малчид ая тухтай амьдрэх, аж ахуйгаа эрхлэх, хөдөлмөрөө хөнгөвчлөх боломж, нөхцөлийг сайжруулж, техник, технологийн дэвшилийг нэвтрүүлэх, ашиглах;

Тав. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хугацаа

5.1. “Чинээлэг малчин” хөтөлбөрийг 2021-2025 он хүртэл 4 жилийн хугацаанд хэрэгжүүлнэ.

Долоо. Хөтөлбөрийн санхүүжилт

7.1. “Чинээлэг малчин” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд дараах хөрөнгийн эх уусвэрэйг ашиглана.

- 7.1.1. Улсын болон орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалт;
 - 7.1.2. Иргэн, хуулийн этгээдийн өөрийн хөрөнгө;
 - 7.1.3. Жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих сан, Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сан;
 - 7.1.4. Гадаад орон, олон улсын байгууллагын төсөл, хөтөлбөр, зээл, тусламж;

Найм. Хөтөлбөрийн хүрэх үр дүн, шалгуур үзүүлэлт

8.1 Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг дараах шалгуур үзүүлэлтээр үнэлнэ.

№	Шалгуур үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Суурь түвшин 2020 он	2021 он	2022 он	2023 он	2024 он
Малын чанар, үржлийн ажил, үйлчилгээг сайжруулж, бүтээмжийг дээшлүүлэх							
1	Малын тоо	мян.тол	3395.7	3330.3	3266.3	3202.3	3138.3
2	Цэвэр эрлийз үнээний сүү	305 хоног/кг	1500	1500	1600	1600	1700
3	Ноолуур	грамм	350	350	350	350	350
4	Нарийн, нарийвтар ноос	кг	4	4	4	4	4
5	Бүдүүн, бүдүүвтэр ноос	кг	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2
6	Эрчимжсэн мал аж ахуй	тоо, /өссөн дүнгээр/	91	93	95	97	100

1	Халдварт өвчин гарах, тархах нөхцөлийг хязгаарлах	хувь	Нийт өвчлөлийн 2 хувь	1.9	1.8	1.6	1.4
2	Бруцеллөз, лейкоз, адууны халдварт цус багадалт, ям болон архаг халдварт өвчинүүдтэй тэмцэх, хяналт тандалтын ажлыг сайжруулж, сурьеэ, лейкоз өвчинеөс эрүүл сум, аж ахуй нэгжийг баталгаажуулах	хувь	Нийт өвчлөлийн 2 хувь	1.9	1.8	1.65	1.5

Мал сүргийн байгалийн эрсдэл даах чадавхыг сайжруулах

1	Бэлтгэсэн байгалийн хадлан	мян.тн	98.5	111.2	111.2	111.2	111.2
2	Нийт үйлдвэрлэсэн тэжээл	мян.тн	14.5	15.0	17.0	18.0	20.0
3	Аймаг, сумын өвс тэжээлийн нөөц бүрдүүлэлт	хувь	35	40	50	60	70
4	Шинээр инженерийн худгийн тоо	гаргасан хийцтэй	тоо	32	10	15	15
5	Бэлчээрийн мэрэгчтэй тэмцсэн талбай	хортон	мян.га	147.5	40.0	80	100

Малчдын мэдлэг, туршлага, чадавхыг сайжруулах, хөгжүүлэх, малчдын залуу халааг бэлтгэх

1	Сургалтад хамрагдсан малчид	тоо	400	400	500	500	500
2	Тэргүүн туршлага судалсан, нэвтрүүлсэн малчид	тоо	9	10	10	10	10

Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний бэлтгэн нийлүүлэлтийн тогтолцоонд чанарын үнэлэмж бий болгох, нэмүү өргтийн сүлжээнд малчдын оролцоог идэвхжүүлэх

1	Сумын түүхий эдийн загвар хоршоо	тоо	3	4	5	5	6
2	Малын ашиг шимийн түвшинг шинэчилсэн стандарт	тоо	0	1	2	2	2
3	Чанарын лаборатори, тоног төхөөрөмжийн хангамж	хувь	0	1	1	1	1
4	Чанарын үнэлэмж бий болгосон түүхий эд, бүтээгдэхүүний төрөл	тоо	0	1	1	2	2

Малчдын хамтын хоршил, эко санаачилгыг идэвхжүүлж, байгальд ээлтэй малчин өрхийн үйлдвэрлэлийн бүтээмж, нөөц ашиглалтыг нэмэгдүүлж, ашиг, орлогыг өстөх

1	Малтай өрхийн сарын дундаж орлого	мян.төг	836.4	900.0	1000.0	1200.0	1404.6
2	Зээлтэй малчдын эзлэх хувь	хувь	39.1	35.0	30.0	30.0	30.0
3	Бэлчээр ашиглалтын журам, төлөвлөгөөтэй сум	тоо	16	16	16	16	16
4	Байгальд ээлтэй технологи, инноваци нэвтрүүлэлт	хувь	0	1	2	3	3

Малчдын орон нутагтаа ая тухтай ажиллах, амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх дэмжлэг үзүүлэх

1	Малчдад чиглэсэн төсөл	тоо	6	8	8	10	10
2	Малчдын эрсдэл даах чадавх	хувь	73.8	80	80	80	80

Ес. Удирдлага зохион байгуулалт, хяналт үнэлгээ шинжилгээ

9.1 Хөтөлбөрийг удирдан зохион байгуулах, зохицуулах үүргийг аймгийн Засаг даргын Тамгын газар газар хүлээнэ.

9.2 Хөтөлбөрийг сумын түвшинд удирдан зохион байгуулах, зохицуулах үүргийг тухайн шатны Засаг дарга, түүний Тамгын газрын Хөдөө аж ахуйн тасаг хэрэгжүүлэх ажлыг тухайн орон нутгийн мэргэжлийн байгууллага аж ахуйн нэгжүүд, мал аж ахуйн мэргэжилтнүүд, малчид хариуцна.

9.3 Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг Хөрөнгө оруулалт, хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн хэлтэс жил бүр гарган, дүнг тухайн ондоо багтаан аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралдаанд тайлagnана.

9.4 Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн явц, дүн байдалд аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын Хяналт шинжилгээ, дотоод аудитын хэлтэс жил бүр хяналт шинжилгээ, үнэлгээ хийнэ.

---oooOOooo---